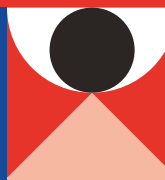

Vroeg begonnen, veel gewonnen

Een onderzoek naar de
langetermijneffecten van BoekStart

Adriana G. Bus & Merel de Bondt

Stichting
Lezen
Reeks

SAMENVATTING

STARTPUNTEN VOOR HET ONDERZOEK

Deze publicatie bevat onderzoek naar het leesbevorderingsprogramma BoekStart. In vervolg op de eerste effectstudie uit 2014 is er in opdracht van Stichting Lezen onderzoek gedaan naar de langetermijneffecten van BoekStart. Bovendien is gekeken naar wat specifiek effectieve kenmerken zijn, naar manieren om het bereik van het programma te verbeteren en manieren om ouders te ondersteunen bij het voorlezen aan jonge kinderen.

Het leesbevorderingsprogramma BoekStart is gebaseerd op het succesvolle Britse BookStart. Het is in 2010, na enkele pilots, landelijk uitgerold onder bibliotheken. Doel van het programma is om ouders te stimuleren al vroeg te beginnen met voorlezen, omdat dit de taal- en leesontwikkeling van hun kind ten goede komt. Als hun baby ongeveer drie maanden is, ontvangen ouders een brief met de uitnodiging een presentje bij de lokale bibliotheek af te halen: een BoekStartkoffertje met daarin twee babyboekjes en een folder met voorleestips. Ouders ontvangen bij het afhalen van het koffertje ook een gratis bibliotheeklidmaatschap voor hun baby. Vanaf 2014 doen vrijwel alle bibliotheken in Nederland mee. Vóór de coronapandemie bereikten ze 65.000 (ongeveer 40% van het aantal geboren baby's) jonge ouders, tijdens de coronapandemie (waarbij bibliotheken negen maanden dicht waren) daalde dit naar 55.000 jonge ouders (33% van het aantal geboren baby's).

Wetenschappelijk onderzoek naar BoekStart is belangrijk voor de verankering van het programma in de Nederlandse samenleving. Bovendien helpt onderzoek bibliotheken om hun dienstverlening aan ouders met jonge kinderen te verbeteren. De afgelopen jaren is onder meer gewerkt aan professionalisering van bibliotheekmedewerkers, het ontwikkelen en aanbieden van instrumenten voor ouder-kindbijeenkomsten en betere communicatie (ook in meer talen) over BoekStart.

Een belangrijk aandachtspunt is zoeken naar manieren om het bereik en de bekendheid van BoekStart te vergroten, vooral in laagopgeleide en minder geletterde gezinnen. Mede hierom hebben de bibliotheken de samenwerking met jeugdzorg geïntensiveerd. Zo werken er sinds 2017 BoekStartcoaches op consultatiebureaus:¹ speciaal opgeleide bibliotheekmedewerkers die ouders tijdens hun bezoek aan het consultatiebureau tips geven over voorlezen aan en talige interactie met hun kind. Uit een beschrijving van de activiteiten van de BoekStartcoaches blijkt dat

1 Eind 2021 zijn 139 BoekStartcoaches vanuit 64 lokale bibliotheken (46%) ingezet op 178 consultatiebureaus.

ouders, jeugdartsen en jeugdverpleegkundigen hun aanwezigheid op consultatiebureaus als plezierig ervaren (Sikkema, 2019).

Maar mogelijk is meer winst te behalen als de voorlichting over voorlezen integraal deel is van het gesprek over de gezondheid van het kind. Meer inzicht in de effectiviteit van de werkzame kenmerken van het programma is daarom nodig. Tussen 2011 en 2014 vond een eerste effectstudie (Van den Berg & Bus, 2014) plaats waarin de taalontwikkeling van BoekStartbaby's werd vergeleken met leeftijdgenootjes die niet deelnamen aan het programma. Het onderzoek maakte duidelijk dat BoekStart ook voor hoogopgeleide ouders meerwaarde heeft. Veel ouders hebben een duwtje in de rug nodig. Vooral bij kinderen met een lastiger temperament, die veel huilen, zeuren, schoppen en slaan, zijn ouders meer geneigd voorlezen uit te stellen. Ze zijn bang dat hun kind door voorlezen overprikkeld raakt en dat dit uitmondt in negatief gedrag. Maar BoekStart haalt hen over om toch te gaan voorlezen. Deze subgroep bevestigt dat vroeg voorlezen de taalontwikkeling bevordert: de temperamentvolle BoekStartbaby's hadden met vijftien maanden een duidelijke voorsprong in taal op hun qua temperament vergelijkbare leeftijdgenootjes uit de controlegroep. Helaas bevatte de steekproef van dit onderzoek te weinig laagopgeleide ouders om daarover uitspraken te kunnen doen. Maar het vermoeden is dat deze ouders doorgaans later starten met voorlezen. Deelname aan BoekStart zou daar verandering in kunnen brengen.

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN

In een vervolg op de eerste effectstudie is gekeken naar de langetermijneffecten van BoekStart. Behouden kinderen hun voorsprong in taal of verdampt het voordeel van vroeg voorlezen na enkele jaren? Vier vijfde van de ouders (471) was vier jaar later bereid nogmaals mee te werken aan een onderzoek. Van de helft van de kinderen (205) was het mogelijk om de scores op de Cito-toets *Taal voor kleuters* te vergelijken. Deze toets, die midden groep 2 wordt afgenomen, brengt de taalontwikkeling en ontluikende geletterdheid in kaart en geldt daarmee als belangrijke voorspeller voor het lezen en leren in de jaren daarna. De kinderen uit de groep temperamentvolle BoekStartbaby's bleken substantieel beter op de toets te scoren dan de even temperamentvolle kinderen die niet meededen met BoekStart. BoekStart sorteert dus een langetermijneffect.

Dit effect valt niet toe te schrijven aan voorleesroutines: alle ouders lezen voor als hun kind 5 of 6 jaar is, hebben thuis kinderboeken en bezoeken ook regelmatig de bibliotheek, blijkt uit vragenlijstonderzoek onder de 471 ouders. Het enige verschil is dat voormalige deelnemers aan BoekStart gemiddeld langer

voorlezen: hun voorleessessies duren vaker langer dan een kwartier per dag. Dat betekent op jaarbasis meer boeken en dus meer taalinput. Uit de analyses blijkt niet dat dit verschil het langetermijneffect verklaart. Het ligt meer voor de hand dat BoekStart dankzij de vroege start met voorlezen een stevige bodem legt voor de taalontwikkeling en kinderen een voorsprong geeft die andere kinderen ontberen. Daarmee is BoekStart een effectief instrument in de preventie van taalachterstanden.

Om na te gaan wat nu precies de werkzame bestanddelen van BoekStart zijn en op welke punten verbetering mogelijk is, is het vergeleken met twee qua opzet en doel soortgelijke programma's: Reach Out and Read en Imagination Library. Net als BoekStart gaat het om wijdverbreide programma's die vaak onderzocht zijn. Maar ze verschillen ook op enkele punten. Alle drie geven gratis boeken weg aan ouders, maar bij BoekStart en Reach Out and Read gaat het om een beperkt aantal boeken, terwijl ouders bij Imagination Library maandelijks een boek krijgen vanaf de geboorte tot en met de vijfde verjaardag van hun kind. Bij Reach Out and Read krijgen ouders boeken persoonlijk overhandigd. Als onderdeel van het gesprek over de gezondheid, verzorging en ontwikkeling van het kind gaat de arts of verpleegkundige van een consultatiebureau een gesprek aan over het belang van praten met je kind en vroeg voorlezen.

Het aantal boeken, zo blijkt uit een meta-analyse van 44 effectstudies, speelt geen rol van betekenis bij de effectiviteit van een programma. Dat geldt wel voor persoonlijke contacten. Het programma Reach Out and Read stimuleert de leesinteresse en leesvaardigheden van kinderen meer dan beide andere programma's. Typerend voor dit programma is dat ouders tijdens het medisch adviesgesprek op het consultatiebureau tegelijk informatie over het belang van voorlezen krijgen.

In een laatste deelstudie is gekeken of een digitale voorleestrainer ouders kan helpen om een voorleessessie met hun jonge kind zo goed mogelijk te benutten. Voorlezen aan jonge kinderen (tot circa 2 jaar) stelt hoge eisen aan ouders. Voor jonge kinderen is het nog moeilijk het verhaalverloop te volgen en ze kunnen verbaal nog niet (goed) reageren. Voor sommige ouders een reden om er voorlopig niet aan te beginnen. Maar met tips voor meer kindgericht voorlezen – bijvoorbeeld je laten leiden door de reactie van het kind – kunnen ouders een steuntje in de rug krijgen.

De eerste, door de onderzoekers ontwikkelde versie van een digitale voorleestrainer oogstte wel enig effect, maar bleek nog onvoldoende om ouders echt kindgericht te laten voorlezen. Het onderzoek maakt duidelijk dat tips welkom zijn, maar dat de voorleestrainer nog wat specifiekere richtlijnen moet geven.

PRAKTISCHE IMPLICATIES

Het onderzoek maakt duidelijk dat BoekStart een bijdrage levert aan de taalontwikkeling en dat het vooral temperamentvolle kinderen een fundament meegeeft voor hun latere schoolloopbaan. Dankzij het vroeg in aanraking komen met prentenboeken en rijke taal bouwen deze BoekStartbaby's een voorsprong op in hun taalontwikkeling. Een voorsprong die blijft tot ze 5 à 6 jaar zijn en waarvan ze op school bij het leren lezen profiteren. Daarmee is BoekStart een effectief programma voor het preventief bestrijden van taalachterstanden en het bieden van gelijke kansen aan alle kinderen. Ouders die niet uit zichzelf vroeg gaan voorlezen aan hun kind, krijgen als ze aan BoekStart meedoen het benodigde duwtje in de rug. Dat geldt voor ouders die vanwege een temperamentvolle baby voorlezen voorlopig uit de weg gaan, maar misschien ook voor laagopgeleide ouders.

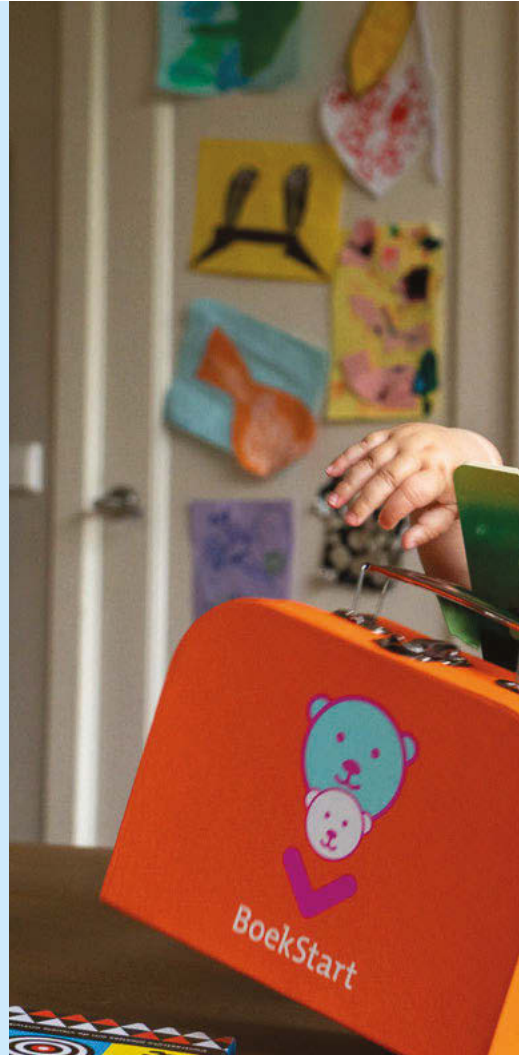
Het onderzoek biedt ook aanknopingspunten om BoekStart te verbeteren. De opzet van twee gratis boekjes plus een bibliotheekabonnement volstaat. Maar er zou wel meer aandacht besteed kunnen worden aan de begeleiding van ouders. Bij het eerste bezoek aan de bibliotheek, bij het ophalen van het BoekStartkoffertje, is het belangrijk om ouders meteen al te enthousiasmeren voor voorlezen. Nu beperkt het contact met ouders zich vaak tot praktische zaken, maar daar valt meer uit te halen.

Om zoveel mogelijk ouders te bereiken verdient het aanbeveling om het belang van voorlezen tot structureel onderdeel te maken van de gesprekken met ouders op consultatiebureaus, zoals ook gebeurt in het programma Reach Out and Read. De consultatiebureau medewerkers bespreken voorlezen tijdens het gesprek over voeding en beweging. Deze boodschap in een medische setting zou ouders eerder ervan overtuigen dat voorlezen geen bijzaak, maar noodzaak is.

Ten slotte zijn er aanwijzingen dat een goede en laagdrempelige voorleestrainer zou kunnen helpen om ouders te leren het meeste uit een voorleessessie met hun baby en dreumes te halen.

Sinds 2009 bieden bibliotheken BoekStart aan. Sinds 2022 doen alle bibliotheken in Nederland mee. Dit leesbevorderingsprogramma stimuleert ouders om te beginnen met voorlezen als hun kind nog heel jong is, omdat dit de taalontwikkeling van hun kind ten goede komt. Het in deze publicatie beschreven onderzoek laat zien dat die vroege start inderdaad belangrijk is. Vroeg voorlezen loont, niet alleen op jonge leeftijd, maar ook op de lange termijn: BoekStartouders geven hun baby's en dreumesen waardevolle kennis en ervaring mee waarvan ze later op school profiteren.

In opdracht van Stichting Lezen hebben Adriana Bus en Merel de Bondt onderzoek gedaan naar de langetermijneffecten van BoekStart en de werkzame elementen van het programma. Hun bevindingen tonen aan dat het programma belangrijk is voor het voorkomen van leesachterstanden en het bieden van gelijke kansen aan alle kinderen. De onderzoekers laten bovendien zien dat voorlezen aan jonge kinderen andere eisen stelt dan 'gewoon een verhaaltje voorlezen'. Ze besluiten met duidelijke conclusies en aanbevelingen voor het beleid en de praktijk.

ISBN: 978-94-6301-418-2

Lezen
STICHTING LEZEN

Eburon
Academic Publishers

